

УДК 378.147: 371: 811

О.М. Семеног,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України)

**НАУКОВІ КОНФЕРЕНЦІЇ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ**

У статті з'ясовано функції, зміст, види наукових конференцій, їх роль в удосконаленні професійної, зокрема комунікативної, дослідницької компетенцій студентів-філологів, проаналізовано досвід роботи колективу викладачів філологічного факультету Глухівського ДПУ в аспекті підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до участі в наукових конференціях.

У зв'язку з приєднанням України до Болонського процесу виникає потреба в інтеграції наукового й освітнього процесів, підвищенні рівня практикоорієнтованості наукових досліджень, якісних змін в організації викладацької і студентської наукової діяльності, розвитку в майбутніх учителів української мови і літератури культури науково-пізнавальної діяльності.

За останнє десятиріччя з'явилася низка ґрунтовних праць, автори яких з'ясовують роль науково-дослідної роботи в діяльності сучасного вчителя, особливості розвитку науково-дослідницької культури педагога в умовах вищої школи, вплив інтеграції навчальної і наукової діяльності викладача вищої школи на якість підготовки фахівця (В. Борисова, О. Глущенко, Г. Кловак, Т. Климова, Л. Куровська, В. Лазарев, Е. Лузік, Н. Сидорчук та ін.) [1-7]. Акцент на антропоцентричність і діалогізм, інформаційні технології, які все активніше використовуються в навчальному процесі вищої школи, зумовлюють нові підходи освітян і до існуючих форм науково-дослідницької діяльності: наукових шкіл, навчально-наукових лабораторій, гуртків, проблемних груп, проведення студентських наукових конференцій, що в цілому сприяють формуванню професійної компетенції й особистісних якостей майбутніх педагогів. Зокрема, традиційні ознаки поняття "конференція" на сьогодні збагатилися ознаками, властивими дистанційним конференціям, які з допомогою електронної пошти, відео- й аудіокомунікацій дозволяють організувати інтерактивний діалог і полілог серед віддалених один від одного фізичних користувачів. Організаційні питання, пов'язані з підготовкою наукових конференцій, знайшли відображення в навчальних посібниках з основ наукових і педагогічних досліджень, педагогіки наукової школи (П. Дмитренко, Г. Кловак, Н. Кушнарченко, В. Сидоренко, В. Шейко та інші).

Мета пропонованої статті – з'ясувати роль студентських наукових конференцій у формуванні професійної компетенції майбутнього вчителя української мови і літератури, що недостатньо розкрито в аналізованих нами літературних джерелах, завдання – охарактеризувати систему підготовки студентів-філологів до наукових конференцій, висвітлити також і досвід роботи філологічного факультету Глухівського ДПУ, спрямованого на вдосконалення, зокрема, комунікативної, дослідницької компетенцій майбутніх педагогів-словесників. Професійну компетенцію вчителя-україніста визначаємо як сукупність знань і вмінь, філологічних і педагогічних здібностей, ціннісних орієнтацій, інтегративних показників культури мовлення, стилю спілкування, ставлення до себе і своєї діяльності. Комунікативну компетенцію розуміємо як здатність особистості до ефективного спілкування у типових ситуаціях професійної педагогічної діяльності, дослідницьку – як сукупність умінь проводити пошукове, наукове, експериментальне дослідження, працювати з першоджерелами, критичною літературою.

Студентські наукові конференції вважаються невід'ємною формою висвітлення підсумків наукової роботи (реферату, курсової, бакалаврської, дипломної чи магістерської роботи) і водночас ефективним засобом об'єктивного вияву обдарованої студентської молоді, реалізації набутих ними здібностей, стимулювання потреби у творчому оволодінні знаннями, активізації навчально-пізнавальної діяльності. Конференція – це лише верхівка "наукового айсберга". Проведена на відповідному рівні (на яку студенти прибудуть з метою поспілкуватися з однодумцями, а не "для галочки", отримання автоматичного заліку тощо) конференція повинна не лише підтвердити належний рівень виконаної наукової роботи, а й показати студента-дослідника як мовну толерантну особистість. Саме на таких заходах під час наукових дискусій виробляється самостійність, оригінальність висловлювання, вміння обґрунтовувати, спростовувати хибні думки, відбувається опанування мистецтвом аргументованої полеміки. Разом з тим набувається професійний досвід, відбувається суспільне визнання в середовищі фахівців.

З метою виявлення стану готовності майбутніх учителів української мови і літератури до дослідницької діяльності, їх участі в науково-практичних конференціях протягом 1998-1999 років нами було проведено опитування серед випускників загальноосвітніх шкіл Сумської області (768 чол.), студентів п'ятих курсів філологічних факультетів Тернопільського, Луганського НПУ, Житомирського, Переяслав-Хмельницького, Сумського ДПУ, Миколаївського, Херсонського ДУ (по дві групи в кожному ВНЗі). (Примітка: У статті ми користуємося такими умовними позначеннями: ДУ – державний університет; НГТУ/ ДНУ – національний/державний педагогічний університет).

Узагальнений аналіз отриманих результатів у загальноосвітніх закладах показує, що 72% респондентів у шкільні роки готували реферати з різних навчальних предметів, 24 % – наукові роботи з української мови або літератури. Лише 21% учнів брало участь у шкільних конференціях. Разом з тим, респонденти вважали, що конференції корисні для виступаючих і слухачів, (42 %), але, на жаль, проводяться такі заходи часто формально (27 %). Старшокласники наголошували на потребі в науково-популярній літературі, проведенні належної гурткової роботи, психологічної підтримки наукового пошуку тощо.

Серед опитаних нами студентів участь у наукових конференціях, в основному, свого навчального закладу, взяло 48%. 39 % респондентів відзначили, що конференції відбуваються з користю для виступаючих і слухачів, 31 % вказали, що такі заходи здебільшого відбуваються формально, без відповідної належної підготовленості частини учасників, без урахування інтересів аудиторії тощо. Лише 8% (Житомирський ДПУ), 23,6% (Миколаївський ДУ), 38% (Луганський НПУ), 31,8% (Тернопільський НПУ), 28,5% (Херсонський ДУ) опитаних студентів брали участь у конференціях інших ВНЗів. Серед форм і методів морального і матеріального заохочення наукової роботи студенти названих закладів пропонували: участь у Всеукраїнських і Міжнародних наукових конференціях та конкурсах студентських робіт – 74,4%, повідомлення про переможців у засобах масової інформації – 65%, публікації у збірнику студентських наукових праць – 57%, підвищену стипендію – 38%, грамоти переможцям – 32%. Зазначимо, що відсоток участі студентів філологічного факультету Глухівського ДПУ в науково-дослідницькій діяльності аналізованого періоду (1998-1999 рр.) був незначним. Це пояснювалося функціонуванням факультету лише з 1997 року, наукові традиції тут тільки-но формувалися.

Аналіз студентської наукової діяльності (наукових робіт, виступів, статей), бесіди з викладачами, керівниками студентських наукових робіт підтвердили наявність проблем: у навчальній картці викладача наукова робота фіксується лише в графі "курсова/дипломна робота", що виконуються, як правило, на третьому-п'ятому курсах, коли у студента накопичується вже певна інерція репродуктивної діяльності. Підготовка ж учителя-дослідника має починатися з першого курсу. Та й статус викладача-дослідника і викладача, котрий лише виконує навчальне навантаження, однаковий.

Існуюча картина спонукала нас до більш детального вивчення питань студентської науково-дослідницької діяльності як однієї з важливих підсистем професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. У вищих навчальних закладах цьому аспекту, а також розгляду методологічних основ наукового пізнання, організації, проведення та обробки результатів дослідження, в основному, увага приділяється лише при вивченні основ науково-педагогічних досліджень (2 курс), тому програма експериментального дослідження у Глухівському ДПУ впродовж 1998-2003 рр. спрямовувалася на створення системності в підготовці студентів-філологів до участі в наукових конференціях, зокрема на вдосконалення комунікативної і дослідницької компетенцій. Програма реалізовувалася протягом усіх років навчання в лінгвістичних, літературознавчих, методичних курсах, у спецкурсах, у діяльності науково-дослідної лабораторії "Формування національно-мовної особистості української мови і літератури" кафедри української літератури. Ми виходили з того, що кожне навчальне заняття має сприяти засвоєнню системи знань зі спеціальності і сформуванню широкого професійного світогляду, виступати своєрідною школою наукового мислення.

Розглядаючи окремі аспекти підготовки студентів до участі в наукових конференціях, зупинимось на особливостях наукової доповіді, формуванні культури наукового писемного й усного мовлення, на спецкурсах як важливих засобах формування комунікативної та дослідницької компетенцій. Підготовка наукової доповіді чи виступу дисциплінує вчасне виконання наукової роботи, стимулює систематизацію дослідного навчального матеріалу, стилістичне "шліфування" з метою надання рукопису чіткої логічної структури, викладу власних поглядів на певні питання, висновків-пропозицій. Важливою передумовою участі в конференції є опанування майбутніми дослідниками культурою наукового мовлення, як усного, так і писемного, а також таких характерних особливостей, як формально-логічний спосіб викладу матеріалу, наявність спеціальної термінології тощо. При написанні та оформленні тексту наукової доповіді студентам-філологам слід звернути увагу на смислову завершеність, цілісність, аргументацію основних положень роботи достатньою кількістю фактичного матеріалу, правильне оформлення цитат і покликань тощо.

Для розмежування власного бачення проблеми і ставлення інших авторів доцільно використовувати слова, вирази-організатори наукового мовлення: "на нашу думку", "як показує аналіз", "погоджуючись з міркуванням..."; доцільними є використання означено-особових зворотів типу "вважаємо, що", "маємо на увазі". Наукова робота, виступ вимагають оперувати вміннями добирати епітети до широко вживаних термінів. Зокрема, **аналіз** проблеми може бути *науковий, об'єктивний, конкретний, всесторонній, вичерпний, детальний, порівняльний, ретельний, глибокий*; **вивчення** проблеми – *експериментальне, теоретичне, практичне, дослідне, безпосереднє, спеціальне, систематичне, подальше*; **завдання** – *першочергові, найближчі, кінцеві, поставлені, вузлові, особливі, конкретні, визначені*; **проблема** – *наукова, актуальна, важлива, ключова, провідна, гостра, часткова, глобальна*. Серед варіантів характеристики авторської думки пропонуються: *автор розглядає, розкриває, висвітлює, порушує, розв'язує, торкається, зупиняється на проблемі; стверджує, аналізує, характеризує, доводить, порівнює, зіставляє, з'ясовує, підкреслює, посиляється на, наголошує на важливості, переконаний, вважає, обґрунтовує, схвалює, поділяє погляд, накреслює перспективу та ін.* Важливим засобом вираження логічних зв'язків є спеціальні функціонально-стилістичні засоби, які вказують на послідовність розвитку думки (*спочатку, перш за все, потім, по-перше*), заперечення (*разом з тим, але, тоді як, однак*), причинно-наслідкові відносини (*таким чином, тому, відповідно до, крім того*) тощо.

Досвід вузівських, всеукраїнських, міжнародних конференцій показує також, що виступаючі не завжди дотримуються культури наукового мовлення. Іноді перекидують факти, думки, допускають лексичні й граматичні помилки. Поганою залишається звичка "пересипати" своє мовлення канцеляризмами, заплутаною книжною лексикою, надмірним уживанням слів іншомовного походження. Таким чином, уже на першому курсі при вивченні лексикології сучасної української літературної мови доцільно приділити увагу палітрі мовних засобів (слів, словосполучень, виразів), що сприяє формуванню як лінгвістичної, так і комунікативної компетенції дослідника. Розгляд наукового тексту і засвоєння фахової метамови (композиційно-жанрових форм текстотворення тощо) логічно продовжується під час вивчення лінгвістичного аналізу тексту (1 курс), розділів

"Морфологія", "Синтаксис" сучасної української літературної мови (2-4 курси), на заняттях зі стилістики і культури мови (4-5 курси).

Мова доповідача повинна бути виразною, граматично правильною, естетично багатою. Добре продумані вступи і висновки, власний зовнішній вигляд, постава, керування власною поведінкою і поведінкою аудиторії, встановлення контакту з аудиторією, виразність жестів та їх природність, відповідність змісту форми викладу – на цих передумовах гарного виступу на науковій конференції важливо зупинитися під час вивчення курсів "Виразне читання", "Риторика", "Педагогічна риторика", "Культура мови і стилістика" (на вибір). Майбутнім доповідачам буде корисно навчитися складати конспект промови, опанувати "секрети" логічної емоційно-образної виразності.

Цікава, продумана доповідь викликає проблемні питання, які стимулюють дискусію і дозволяють студенту-філологу розширити інформацію про зміст теми дослідження, виявити дослідницьку компетенцію, перевірити власні ідеї й оцінити їх достовірність, виявити власні комунікативні якості. Досвід підготовки студентів до участі в конференціях показує, що ефективним прийомом тренування виступу може бути також і самоаналіз його диктофонного запису: прослуховування власного мовлення сприяє вдосконаленню самопідготовки, розвиває власну культуру мовлення.

Продовжується системна робота в аналізованому напрямку на заняттях із методик викладання української мови і літератури, в курсах психології, педагогіки. Заняття спрямовуються на підготовку студентів до проведення пошуково-дослідницької діяльності у загальноосвітніх середніх закладах, опанування психологією наукової творчості. Одним із таких спецкурсів, пропонує для студентів-філологів, може стати спецкурс "Професійна компетенція вчителя української мови і літератури". Заняття-діалоги, дискусії, семінари зі спецкурсу проводяться в науково-дослідній лабораторії й пропонують ряд завдань, тренінгів з метою формування дослідницької компетенції на ступені бакалавра, спеціаліста, магістра.

Ефективними виявилися робота з літературними джерелами, стилістичне оформлення виступу, наукової статті до збірника, побудова діалогу з науковою проблемою, використання в доповіді презентаційних технологій (слайдів, діаграм, графіків), пошук можливих помилок у методиці дослідження, узагальненні отриманих результатів тощо. Саме так студенти перевіряють знання предмета власного дослідження, здатність проводити експеримент і пояснювати отримані результати, вчаться викладати зміст наукової роботи за відведений час, будувати питання колезі-доповідачеві, раціонально використовувати наочність. Одним із нововведень у спецкурсі є формування інформаційної культури майбутніх учителів-філологів, тобто системи знань про потенційні можливості сучасних інфокомунікаційних технологій і вміння використовувати ці можливості з метою участі в дистанційних конференціях.

Результатом виконаної на сьогодні частини експериментальної роботи є підвищення мовно-мотиваційного, комунікативно-інформаційного, операційно-компетентісного компонентів готовності до науково-дослідницької діяльності у 56% студентів 3-5 курсів. Це виражається в якісних показниках навчання, у зростанні участі наших вихованців у вузівській, міжвузівських, всеукраїнських, міжнародних студентських науково-практичних конференціях, олімпіадах, конкурсах тощо (за якісними показниками кафедра української літератури має першість у рейтингу студентських наукових робіт). Підвищення практично-діяльнісного компонента готовності у 43% студентів найкращою мірою реалізується в цікавих методичних проектах на педагогічній практиці в загальноосвітніх закладах різних типів. В університеті діє "Положення про студентську наукову роботу", розроблене науково-дослідною лабораторією філологічного факультету.

Проведена робота виявила і низку причин, що стримують науковий пошук студентів. Серед них затримка публікації статті, запровадження введення оплати за друкування матеріалів, не завжди належне відзначення кращих публікацій, кращих виступів студентів тощо. Та й перегляд програм конференцій показує, наскільки важливо з метою морального стимулу викладачів і подальшого наукового пошуку студентів, здійснення тісного співробітництва "студент-викладач-науковець" разом з прізвищами учасників наукового форуму обов'язково подавати і назву їх доповіді, і прізвище наукового керівника.

Отже, підготовка студентів до наукових конференцій має становити цілісну особистісно-орієнтовану систему з чітко визначеними цілями, завданнями, функціями. За останні кілька років у Глухівському ДПУ сформовано й апробовано ефективну систему підготовки студентів до участі в науково-дослідній діяльності зокрема до участі в наукових конференціях. Вона передбачає відповідну цілеспрямовану роботу під час навчальних і спеціальних курсів, у залученні студентів до гурткової роботи, участі в наукових семінарах, проблемних групах, науково-дослідних лабораторіях. За результатами студентської наукової роботи цей навчальний заклад у 2003 році у загальнодержавному рейтингу зайняв 14 місце серед 31 педагогічного вузу III – IV рівня акредитації, в чому значна заслуга і колективу філологічного факультету.

У наступних наукових розвідках передбачається розглянути особливості застосування інформаційних технологій у науково-дослідній підготовці філолога-дослідника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисов В.В. Формування готовності вчителя до дослідницької педагогічної діяльності в умовах поетапної підготовки студентів педагогічного вузу: Автореф. дис...канд.пед.наук: 13.00.04. – К.: Український держ. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 1997. – 22 с.
2. Глушенко А.А. Влияние интеграции учебной и научной деятельности преподавателя высшей школы на качество подготовки специалиста: Автореф. дисс...д-ра пед. наук: 13.00.08 / Таганрогский гос. радиотехн. ун-т. – М., 1998. – 38 с.
3. Климова Т.Е. Развитие научно-исследовательской культуры учителя: Автореф. д-ра пед. наук: 13.00.01 / Оренбургский гос. пед. ун-т. – Оренбург, 2001. – 34 с.

4. Кловак Г.Т. Генеза підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах України (кінець XIX – XX століття): Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 40 с.
5. Лазарев В., Куровская Л. Научно-исследовательская деятельность белорусских студентов: участие в научных конференциях // *Alma mater: Вестник высшей школы*, 2001. – 38.-С. 15-17, 21.
6. Лузік Е.В. Організація наукової діяльності студентів вищих навчальних закладів // *Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи*: Зб. наук. праць / За ред. І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало. – К., 2003. – С. 380-395.
7. Сидорчук Н.Г. Деякі підходи до вивчення феномена науково-дослідної діяльності майбутніх учителів // *Вісник Житомирського педагогічного університету*, 2003. – № 12. – С. 74-78.

Матеріал надійшов до редакції 21.11.2005 р. .

Семенов Е.Н. Научные конференции как средство усовершенствования профессиональной компетенции будущих учителей-словесников.

В статье рассматриваются функции, содержание, виды научных конференций, их роль в усовершенствовании профессиональной, в частности коммуникативной, исследовательской компетенций студентов-филологов; анализируется опыт работы коллектива преподавателей филологического факультета Глуховского ГПУ в аспекте подготовки будущих учителей украинского языка и литературы к участию в научных конференциях.

Semenog O.M. Scientific Conferences as a Means of Improving of Professional Competence of Prospective Teachers of Ukrainian Language and Literature.

The article examines functions, content, kinds of scientific conferences, their role in the improvement of professional, especially communicative, researching competence of students of philological department of Glukhiv State Pedagogical University in terms of training prospective teachers of Ukrainian language and literature for taking part in scientific conferences.